

elfogult csodálata maradhat meg benyomásként. Kettejük kapcsolatának szagatott jellegéből szükségképp fakad, hogy Pilinszkyről alkotott képe egyoldalúbb, statikusabb lesz, mint folyamatosabb érintkezés esetén. Csokits számára a költő kissé életidegen, nagyon esendő, magasrendű — szinte a szentséget súroló —, s egyértelműen tragikus, mindig „vesztes” jelenség. Sem kedvünk, sem jogunk, hogy ezt kétségbevonjuk, de tény, hogy tiszteletreméltó elfogultsága időnként a szerzőt némileg intoleránssá teszi. Alig leplezi például rosszallását és ellenszenvét Jutta Scherrerrel szemben — ő így írja a nevet —, holott egyébként nyilván tisztában van vele, mennyire veszélyes és igaztalan egy intim, bizalmas természetű viszonyt *kívülről* megítélni, főképp akkor, ha mindkét félről való ismerete kevés ehhez.

Értekes és tanulságos az a szál, mely nyomon követi Pilinszky angol nyelvű kötetének születését — ezenközben Csokits eleven portrét rajzol a kiváló költő s a verseket fordító Ted Hughes-ról. Pontosan érzékelteti, hogy két, egymás anyanyelvét nem beszélő, de egyaránt kivételes művészi invencióval megáldott ember — átlépve a nem lényegtelen akadályon — empátiája, tehetsége s az alkotói világok találkozási pontjai révén hogyan tudott létrehozni öntörvényű és adekvát idegen nyelvű változatot Pilinszky átütően eredeti képalkotású, s a pontatlan nyelvi megoldásokat eleve, lényegükből adódóan kizáró műveiből. *(Századvég)*

BARABÁS JUDIT

Baka István: Farkasok órája

Baka István költészete egyetlen, Van Gogh-i vastagon meghúzott fekete ecsetvonás. Minden verse az infernális mélységekből tör elő: végzetes tragikummal és fájdalommal a (vörösmartys) *nincsen remény* totális élményét fogalmazza meg újra és újra. Baka számára a létezés egészéből kiragadott személyiség, az individuum mint probléma a versvilágban jószerivel érdektelen, utóbbi kötetében formálisan is alig van jelen. Mondhatnám, feltétel nélküli közösségi érdekű költő, *szóval küldetéses*, amint a könyv hátsó borítója is írja, bár a küldetés jelző afféle misztikus-vajakos megoldást, *pragmatikus programot* kínáló költőt feltételez, Baka pedig éppen hogy megoldást, kivezető utat nem nevez meg, minden verse a totális reményvesztettséget, jövőtlenséget sugallja. De persze közösségi fogantatású líra az övé, mert költészetében a reményvesztettség nem az individuum világán belül történik meg, hanem attól függetlenül, az (objektív) lehetőségekben, az individuum problémája előtt.

Költői üzenetét, világképét illetően némiképp társtalán, sőt zárványszerű ez a líra a kortárs magyar irodalomban: egyetlen szólama egyetlen problémát ismétel: a nemzet, az emberiség, a Teremtés a végső romlás, pusztulás erjedő stádiumába tékozolta magát, innentől már nem következik *jobb kor*, az *ünne*p reménye pedig illúzióként sem merül föl. A nemzet, haza, emberiség végzetesen öngyötrő aggodalmú alakjait, Zrínyit, Balassit, Adyt, József Attilát, aztán hangsúlyozottan a tizenkilencedik századiakat, Liszt Ferencet, Széchenyit, Vörösmartyt hívja meg nagyszabású verseiben: azokat a tragédiára, végzetre, balsorsra kisarkult lélektani-történelmi pillanatokot kísérli megragadni, amikor

a látók elementárisan megrendültek, vagy szó szerint beleőrültek a tehetetlenségnek, a cselekvés reménytelenségének fájdalmába. A kései Vörösmarty és Baka szellemi-mélyáramlati és motivikus rokonságát tanulmányában Árpás Károly kimutatta már, de Vörösmartyn, s a megidézett századbeli alkotókon túl a tizenkilencedik századvéggel, közelebről a késői romanticizmussal önmagával is érzékelhető inspiratív esztétikai rokonsága költészetének. S talán itt álljunk meg egy pillanatra.

A versek Bakánál is igen gyakran az éjszaka legsejtelmesebb, titokzatosabb óráit idézik — legutóbbi kötetének címéül is ezt adta —, a *farkasórát*. A nyugalom helyett a nyomasztó álmok, látomások, a *kísértés* idejét. Nincsenek tiszta kontúrok, összerosódik álom és valóság, az elme nem éber óra a szellemnek, gondolatnak, a balsejtelmek erősödnek föl, minden dolog, jelenség kétértelmű, s ezekben a pillanatokban bármi megtörténhet. Az egyértelmű kontúrokat az eső, esőzés, az eső utáni sár, latyak is fölbontja, s a mindent átható csúszós nedvességben, nyálkasságban a csillagok fénye is fölszívódik, a mozdulatok is megbicsaklanak. Versideje a misztikus órát idézi abban az értelemben is, hogy portréverseinek hősei is túljutottak a józan éberségen, örültek, mint Széchenyi, vagy bolondok, mint Yorick, esetleg csak létük tragikumát élik át végzetes megrendültséggel, mint Sztjepan Pehotnij vagy Liszt Ferenc, akik a megvalósult infernót (Magyar- vagy Oroszország cícomásán álmokóros dögerjedését) csak regisztrálni képesek, beavatkozni már nem. Rút, szörnyű és alantas minden. A táj, a kozmosz rút-antropomorf, a bomlás, a dögszag, a rossz halál előestjén vagyunk, a visszafordíthatatlanság állapotában. Az ember, emberiség, Teremtés a végtermékké, salakanyaggá válása előtti utolsó pillanataiban agonizál. Már nem a józan értelem, a kreatúra sorsát kezében tartó Úr üli a hatalmat a mindenségben, az ártó, rossz szellemek, démonok, a káosz uralma következett el. Kozmikus méretű az antropomorfizmus, a teremtés Isten elfuserált kísérlete: a nappal zsebórájának nikkeles hátlapja, a Föld pedig Jézuska üveggolyó játékszere. Kozmikusak a rút méretei is, Helsingör *büdös harcsabendő*, a neonbetűk *megsárgult fogak*. Apokaliptikus képek következetes sorozata, nincs esély ebben a mindenségben, sem az ember, sem a teremtő által.

Bár ez a késő romanticizmusra emlékeztető, az egészen a rútra, tragikusra, apokaliptikusra, a *nincsen remény* létérzetére kiélezett versvilágkép eléggé zárványszerű jelenség a kortárs magyar költészetben, korántsem egyedülálló a modern, posztmodern európai művészetben, s itt elsősorban a filmre gondolok, amely már lassan évtizede kísérli az ezredvég apokalipszis-előérzetének delejét megfogalmazni. Dereke például, az *Anglia alkonyára*, a *II. Edvárdra* az utóbbi időben bemutatottak közül. De Baka kétségtelen nem posztmodern költő, sem beszédmódjában, sem világképében, apokaliptikus (többnyire szerep-) verseiben általában nincs szándékolt áthallás, sem szövegátvezetés a kortársi valóságba, a szociológiai világba, nincsenek a posztmodernből jól ismert, össze nem illő szövegek vágásai, formai *rontásai*, nyelvi játékaik, csúsztatásai. Mert Bakánál bármennyire rút is a világ, bomlásra, erjedésre érett, azért még *feltételes módban* fogalmaz, s mindig innen marad az egyetemes kétely határain. Egyik markáns jellegzetessége költészetének a szerepversek feltűnően nagy aránya. A *Farkasok órájának* öt ciklusából három (*Liszt Ferenc éjszakái*, *Yorick monológjai*, *Sztjepan Pehotnij versesfüzete*) szerepvers, illetve az utóbbi egy fiktív költői életmű rekonstruálása. Baka István költészete igazából a vallomások

líratípusra épül, szerepversei is a vallomáslírához tartoznak, de egy finom distanciát közbeékel. Azáltal, hogy nincs közvetlen áthallás, átvezetés az *itt és most*ra, nemcsak férfias szemérmességgel rejtőzködik a lírai én, de némiképp el is távolodik a portréversben hősétől. Végző soron új kötetében legteljesebben ez a *függő beszéd* teszi egyidejűleg alkalmassá arra verseit, hogy az egyetemes, önkínzó aggodalmat, kvázi az ítéletet is kimondja, s ugyanakkor a szerep kinnálta távolság révén ezt az ítéletet egy feltételes módba tegye át. (*Az apokalipszis szakácskönyvéből* I. és II. verse remek képei ellenére is megreked az általánosítás szintjén, mert hiányzik a végromlás motivációja — a személyes lét- és sors tapasztalatból.)

Baka költészetének másik jellegzetessége kezdetektől a másokéval össze nem téveszthető, s már az első megjelent versektől markánsan érvényesülő koherens, majdhogynem statikus képrendszer, s a rendkívül igényes műgonddal megkomponált formakultúra. Nem alakított ki radikálisan új versbeszédet (nem is volt rá szüksége), birtokba vett eszközeivel viszont remekel. Csak egy példa a sok közül. „az ég falához mint spion füle félhold tapad fehéren” (*Yorick alkonya*) —, a kozmikus méretűvé nőtt, és az elszenvadói félelme által is felnövekedett totális diktatúra ijesztően érzeki képe ez. Az apokalipszist, a rútat, az irracionális uralmát költői képek sokaságának rendszerében fogalmazza verssé.

S végül néhány konkrét szó a kötetről. Baka István a kevés szavú, a hosszú csöndekert ritkán megtörő költők közé tartozik. Válogatott versei 1990-ben jelentek meg, előtte négy-hat éves periódusban találkozhattunk új verseskönyvével. A *Farkasok órája* a válogatott verseket két évre követte (talán indokolt kárpótlásként is a hosszú cenzúras évek után), s talán némi sietséggel. A *Farkasok órája* több régi verset is tartalmaz, jelezvén, hogy életműve a folytonosságban is szervesülve egyetlen, poétikailag és világképileg tagoltan pulzáló egész —, s jelezvén sajnos az új versek hiányát is. A *Magdolnazápor*, a *Tűzbe vetett evangélium*, a *Döbling* fészes, drámai, kiérlelt könyvek voltak —, itt a vékony kötetben megdöccennek Yorick szabadvers-monológjai: amit a *Helsingör* vagy a *Yorick arsch poeticája* képekben, verszenében érzékeltet, azt a monológok metaforáikban, szimbólumaikban kimondanak. A kötet legnagyobb nyeresége a *Szergej Pehotnij versesfüzetének* megrendítő, összegző versciklusa; paradoxon, hogy fiktív fordításában a kortársi poklok valóságos bugyrait, a megvalósult infernót érte tetten.

(Zárójelben jegyzem meg, hogy a kötetben méltatlanul nagy arányban maradtak le az ékezetek a hosszú magánhangzókról — a hetvenöt oldalas könyvben húsznál többet találtam.) (*Tolna Megyei Könyvtár — Szekszárd város önkormányzata*)

PÉCSI GYÖRGYI